

I. RÁKÓCZY GYÖRGY 1636-IKI HÁBORÚJA.

Naima török történetíró leírása szerint.

I. Rákóczy György fejedelmi trónját az 1636. esztendőben komoly veszély fenyegette. Kormányzásával sokan elégtelennek voltak s Bethlen István, ki Rákóczy megválasztatása előtt rövid ideig már bírta a fejedelemséget, felhasználva e körülményt, miután a Portát is megnyerte a maga részére, török segítséggel kísérletet tett a fejedelemség visszaszerzésére. Ebből fejlődött az 1636-iki rövid háború, mely tulajdonképen csak az egyetlen *szalontai* ütközetből állott, de ez megmentette Rákóczy György trónját.

E háború okait s a hadjárat lefolyását török szempontból, de elfogultság nélkül, világosan leírja a törökök közül a pártatlansága és szép előadása által kiváló történetíró *Naima*.¹⁾ Az ő leírásának hadtörténeti szempontból kiváló érdekességet kölcsönöz azon körülmény, hogy nemcsak a hadak útját írja le, hanem a *szalontai* ütközetnél, mely e hadjárat sorsát eldöntötte, Rákóczy táborának felállítását is ismerteti.²⁾

¹⁾ *Naima Tarikhi*-ja hat kötetből áll s az 1591-től 1660-ig terjedő időszak történetét adja elő. Irályának szépségére nézve a régi történetírókat mind fölülmúlja s ezért a legújabb és leghíresebb török irodalomtörténeti munka: Ebu Zia Tevfik *Nümüne-i edebiat-i oszmanie*. Isztambul 1301 (1883) II. köt. 38. l. méltán nagy dicséretekkel halmozza el. *Naima* művének legutóbbi kiadása — melyet én is használok — 1863-ban jelent meg Konstantinápolyban, a török császári állami nyomdában.

²⁾ *Szalárdi Jánosnak*, Rákóczy György titkárának *Siralmas Króniká*-ja is elbeszéli e háborút, de több dologról, a mit a török író leírt, egyáltalán hallgat, néhol pedig eltérőleg szól. A hol a két író kiegészíti egymást, ott a

De lássuk magát a török író előadását.¹⁾

Erdélyben *Kodsa* (öreg) *Bethlen*²⁾ nevű öreg hitetlen uralkodott, ki a magas szultánság iránt való engedelmisségben élt; a követség és ajándékadás és *ahdname* (szövetséglevél) ügyeit minden esztendőben megtartván, közte és a *muszka király*³⁾ között a tatár khán közbenjáró volt, szintűgy Budavár helyőrségének méltóságos vezirei is közvetítői voltak. A szövetséges Erdély fejedelme, *Kodsa Bethlen*, elhalálózása után testvére *Bethlen István* lett helyette a *király*, ki egy ideig hasonlóképp uralkodott. Azután némi okokból az erdélyi főemberek között egyenlenség ütven ki, *Bethlen István*nal ellenkeztek s még tulajdon fia is megtagadva az engedelmisséget, ellenzékét csinált. A várak kapitányai és a katonaság mind felmondta az engedelmisséget s *Bethlen István* gyöngé volt azok megfékezésére.

Felső-Magyarország főurai között, Felső-Magyarország fejedelme, *Rákóczy* nevű hitetlen, erőszakossága és bátorsága által a hitetlenek között híres volt. *Bethlen István* ezzel a nyugalom felől értekezvén oly szerződésre lépett, hogy a béke kedvéért *királyságát* neki átadja, maga pedig lemond s miután *Rákóczy* az ő fiát és ellenségeit megfékezte s az ellenzékét csinálókat megbüntette és az országban a rendet helyreállította, a királyságot *Bethlen István*nak ismét visszaadja. *Rákóczy* bátorságáról és vitézségéről ismert hitetlen levén, látta, hogy ez hasznos dolog, mivel fáradtság nélkül ingyen királyságot hoz, azért a föltételt elfogadta. *Bethlen* lemondván, *Rákóczy* király lett s nagylelkűségével a nép szívét megnyerte, *Bethlen fiát* elfogván bebörtönöztette,⁴⁾ a többi ellenzékiek pedig mind meghódoltak neki. *Rákóczy*, ki eddig csupán Felső-Magyarország főura volt, most Erdélyországot is elfoglalta. Ezután a *Beth-*

szükség szerint a *Siralmas Krónika* adatait is fölemlítem. A *Krónikát* legutóbb sajtó alá adta *Kemény Zsigmond*. Pest, 1852. E kiadást használok az idézéseknél.

¹⁾ *Tarikhí* III. 292—300. 1.

²⁾ *Bethlen* Gábor.

³⁾ Törökül: *Moszkov király*.

⁴⁾ Tulajdonképen *Bethlen* vejét, *Zólyomi Dávidot*. *Bethlen István*nak volt ugyan egy hasonnevű fia, de az *Rákóczynak* hű embere volt s 1633-ban meghalt. *Siralmas Krónika*, 86. 1.

len nevű ostoba ember, azt mondva, hogy a mozgalom már megszűnt, trónját visszakövetelte. Azonban Rákóczy őt rászédvén, ezen lesújtó feleletet adta: «Ej tudatlan és balga! a kormányzás és a tartomány birtoka annak a tulajdona, a ki helyes véleménynyel és fegyverrel győz. Vajjon a nagy erővel rendbe hozott tartományt kész *helva* ¹⁾ gyanánt a szájába adjam-e? okos ember képzelhet-e ilyent? — s Bethlent elfogni és bebörtönöztetni akarta. Bethlen észrevevén, hogy rossz tervével micsoda bajba került, párthívei közül *nehány száz hitelennel* elfutván, *Egerbe* jött. Tíz napi ott tartózkodás után *Budára* ment s némi ideig Pesten időzvéen, a budai parancsnok *Nuszuhszaszade Huszein* pasának panaszkodott s trónjának Rákóczy kezéből való kiszabadítására igen nagy összeg ígéretével segítséget kért. Huszein pasa levelet küldött, amire Rákóczy válaszul a következő visszautasító tudósítást küldötte: «Felső-Magyarország őt (Bethlen Istvánt) nem akarta s mivel gyöngeségével és rossz tulajdonságaival az ország kormányzására s az alattvalók ügyeinek elintézésére képtelen volt, e miatt vetették őt el. Most az összes magyaroknak egyértelmű megegyezésével ezen ország az én hatalmamban van. A magyar seregből ez ügyben egy ember sincs ellenem s ő felsége az *iszlam padisahja* iránt való barátságban és hű szolgálatban sincs fogyatékoságom; az ajándékot és az adót, bármennyi legyen is, a Portára elküldöm; a budai parancsnokkal nekem semmi alkudozásom nincs. Én szolgálatomat a padisahnak megmutatom s Bethlen állapotát tudasd vele te. Én lázadó nem vagyok; e kormányt nekem az összes magyarok megegyezve adták át; őt nem akarják. A gyöngye ember vagonára áhítózza az erősek fölött hatalmaskodni nem jó dolog.»

E feleletre Huszein pasa haragra lobbánván, az állapotokat a Portára bejelentette s engedélyt kért a hadjárat szervezésére, hogy Rákóczyt elmozdítsa és helyébe Bethlen Istvánt tegye Erdély fejedelmévé. Rákóczy megfenyítése végett a hadjáratához készülödvén, *Bosznia* és *Temesvár* s a határok összes csapataihoz magas parancsokat küldött szét.

¹⁾ *Helva*, cukorral és mézzel készült édes tészta a törököknél.

A SZALONTAI ÜTKÖZET.

Midőn Huszein pasa jelentése a Portára megérkezett, az államtanács tagjai közül néhányan magukévá tették az ő tervét s az említett pasa javaslata szerint kiadatott és elküldetett a világnak parancsoló *fermán*, mely így szólt: «Rákóczy elmozdítatván, Bethlen Erdélyország királyává tétessék. Ha Rákóczy dacoskodik es ellenkezik, meg kell őt büntetni.» E ferman értelmében Nuszuhasazade csapatokat gyűjtött s a *temesvári bejlerbej Bekir pasa* és a *boszniai bejlerbej Szalih pasa* is tartományuk katonaságával Budára indultak. Szalih pasa *Mohács* mezejéről négy nap alatt Budára érkezett; Huszein pasa is akkor már készen volt. Budáról kiindultak s a lovasságot előre küldvén, négy nap mulva *Szolnok* nevű vár környékére érkeztek.

Rákóczy azonban igen értelmes átkos ember volt; semmit el nem hanyagolva erdélyországi szekvárosa *Gyula-Fehérvár*¹⁾ nevű városban tartózkodott s a keresztény népek mindegyikétől segítséget kért²⁾ s mindenféle utálatos csapatokból jelentékeny sereget hozván össze, éberséggel készülődött.

Midőn Nuszuhasazade *Gyulára* ment, a meghívott csapatok is mind azon helyre gyűltek, úgy hogy a *gyulai* és *lippai*³⁾ mezők csapatokal telesteli voltak. Huszein pasa maga azon helyen megállapodott s a temesvári bejterbej Bekir pasát, mint jártas embert a sereg parancsnokává tevén, a boszniai bejlerbejt s a többi zászlóalj-parancsnokokat melléje adta és e gonosz mozgalom okozóját Bethlen Istvánt a kisérétében levő hitetlenekkel együtt azok kalauzává rendelvén, Erdélyország felé küldötte. Ők azon órában útra indulván, elmentek s hogy a csatatéren jó erőben legyenek, a budai janicsárok és a gyalogos csapatok kocsikra rakodtak fel s úgy vonultak. Az utak síkságon vezettek keresztül, hol némi vizek és tavak

¹⁾ Törökül: *Erdel Beligradi* vagyis erdélyi Belgrád. A törökök *Székes-Fehérvárt* is Belgrádnak nevezték és pedig megkülömböztetésül *Üsztüni* vagy *Üsztülni* Belgrádnak.

²⁾ Rákóczy Lengyelországból is toborzott sereget. *S. Krónika* 106. l.

³⁾ Ott gyülekeztek a temesvári bejlerbej hadai.

miatt igen sok süppedékes hely és nádas volt. Ha a lovas elesett, majdnem elveszett oly nagy ingoványok voltak s kalauz nélkül azon útakon a csapatvezetés fölötté nehéz volt. Néhány napi útát haladva¹⁾ a vizek és mocsarak annyira elborították már a földet, hogy csupa ingovány és nád volt s járható útát valóban nem lehetett találni, azért ismét kiindulási helyökre jöttek vissza.²⁾ A szándékolt helyre csakis egy gázolható út vezetett, melyet sártenger vett körül s ezért félelmes és veszélyes volt; ezer fáradsággal mégis megtalálták azon átjáró helyet s átvonultak. Gyula és Temesvár között *Szalonta* nevű hitetlen várhoz érkeztek, melynek közelében van *Nagyvárad*³⁾ nevű vár is, melyet korábban *Szaturdsi* pasa ostromolt. Rákóczy csapatait Szalonta váránál gyűjtven össze, teljesen felkészülődött.

Mihelyt az ellenséggel való találkozás megbizonyosodott Bekir pasa azonnal kiadta a seregnek a rendeletet és csatasorba szervezkedtek. A hitetlenek hada is szemközt jött s *magyar szokás szerint ökörszarv alakjában állították fel a sereget* és sertésnyájként előtörték. A *kosztanidsának*⁴⁾ nevezett lándzsáikat egyenesen tartva, rohamot intéztek s oldalvást közbetörvén, hevesen viaskodtak. Az első izben az iszlám sereget visszanyomván, némely hitharczosokat vértanúkká tettek. A sereg, amint a pasák támogatták, egyszerre Allah nevét hangoztatva, állását megerősítette s a hitetlenekre igen sokat lödözött; mivel azonban a hitetlenek nem fordultak vissza, a puskalövésektől megsebesülve igen sokan a földre hullva elvesztek. Majd ismét a vitéz janicsárok záporként lödöztek s a hitetleneket a földre terítették, mire a nyomorúlt átkozottak visszafelé húzódtak. *Bethlen István a vele lévő öt-hatszáz hitetlen mind-egyikének karjára egy kendőt kötöttetett, hogy az általános összekeve-*

¹⁾ A *Síralmas Krónika* tehát tévesen mondja, hogy a törökök midőn Gyuláról elindultak, azon nap Szalontára értek.

²⁾ T. i. Gyulára.

³⁾ Törökül: Varat.

⁴⁾ A *kosztanidsa* fegyvernem alakjára s használatára nézve közelebbi fölvilágosítást nem tudok adni. Úgy gondolom, hogy talán a horvátországi *Kosztajnicza* vagy *Kosztanicza* várostól vette a nevét; különben e folyóirat munkatársai közül a hadtudományi szakemberek talán bővebb fölvilágosítást adhatnak róla.

redéskor a csatatéren ez jelül szolgáljon arra, hogy nem az ellenséges hitetlenek közül valók. Az átkozott Rákóczy e körülményt látva, saját katonái közül néhány száz hitetlennel szintén kendőt köttetett fel, hogy Bethlen kíséretétől megkülönböztethetők ne legyenek. E karkötős átkozottak Bethlen csapatát meglesvén, közéjük keveredtek s a Bethlen-pártiak azon ismeretű jelről azt vélték, hogy közülök valók s a védekezést elmulasztották, azok pedig kardot rántva, Bethlen seregének nagy részét levagdalták. ¹⁾ Ezen ütközet az *1046. esztendőben Dsemadi-ül-errel hó 4-ik napján* ²⁾ volt s a szembeszállás délutáni időben történt. Noha az iszlám részről igen sok vértanú lett, hanem *kétezernél több* hitetlen is kard és puska által a csatatéren *clesett* s lelükét pokolba küldték. Végre az iszlám hadsereg a hitetleneket megtörvén, ezek visszajedtek. ³⁾ Mondják, ha üldözték volna őket, egy sem menekülhetett volna meg közülök, de mivel az est már beállott, azért a két sereg egymástól elválva visszahúzódott.

Midőn az iszlám sereg örvendő megállapodott, a hitetlenek serege pedig futáshoz kezdett, akkor a *sátánnal szövetkezett némely ostobák és hitelhagyottak szájából azon szózat hallatszott, hogy az éjjel Rákóczy visszafordulván, okvetetlen éjjeli támadást intéz.* E hamis hír a népet annyira megijesztette, hogy össze-vissza keveredett. ⁴⁾ Ily körülmények között szükséges lett volna, hogy a sereg

¹⁾ A *Siralmas Krónika*, jóllehet szerzője a hadjáratban részt vett, az ütközetnek itt részletesen elbeszélte lefolyásáról nem szól, csak röviden azt mondja, hogy a keresztény sereg a janicsárok lödözése elől meghátrált.

²⁾ 1636. okt. 4. A *Siralmas Krónika* szerint okt. 6. volt az ütközet, este felé.

³⁾ A keresztény sereg zöme éjjel érkezett vissza Nagyváradra. S. *Krónika* 114. l.

⁴⁾ A *Siralmas Krónika* másképp adja elő a dolgot. Szerinte a visszavonulást egy ügyesen végezett hadi cselölgés okozta. Ugyanis *Győri Jakab* félegyházi hajdúhadnagy, ki a török nyelvet értette, a török táborba ment s midőn ott értesült, hogy a törökök között az a beszéd járja és attól félnek, hogy Rákóczy hadaival éjjel megtámadja őket, visszazökött a török táborból s a rendetlenül visszavonuló magyar csapatokból háromszáz lovaszt összeszedett s ezekkel a török tábor közelében egy helyen megállapodott. Éjjel egyszerre nagy sivítással és dobolással, lödözéssel kiáltozni kezdtek s noha helyükből nem mozdultak, a zajra megriadt törökök azt hitték, hogy

fővezére, ha az ellenség jövele beigazolódik, az éj sötétjében szét-szórt csapatok fölött okos körültekintést téve, azokat egy helyre összegyűjtve töltsé az éjet, hogy erősen állhasson. Különbözik pedig mivel az ellenség legyőzve a futás útjára indult, újra visszatérését észszerűen elhinni nem lehetett, azért e hiábavaló mesének hitelt adni nem volt okos dolog. Bekir pasa pedig a nép e mende-mondájának hitelt adván, azt tervezte, hogy azon helyről visszavonul oda, hol a sátorok és a podgyász voltak. Nézzetek a ló után, így szólt s amint eme visszatérést jelző szót kimondta, a nép között tüstént elterjedt a hír, hogy a *szerdár* megfutott és a sereg ok nélkül felzavarodván, csapatokra oszolva futáshoz kezdett. Még csak arra sem maradt idő, hogy azt mondhatták volna: «Megálljatok! Semmi baj sincs; a pasa itt van!» A megfélemlített ezredek népe lovát és podgyászát hátrahagyva áradás gyanánt visszafelé kezdett folyni. A *szerdár* ez állapotot látva, kíséretével együtt kényszerűségből lóra ült s mind visszatértek azon helyre, hol a sátorok voltak. Ez esemény mutatja, hogy a vitéz katona erőssé teszi a hadjáratot, hanem hogy a fölséges Isten végzése megjelölve legyen, azért történt azon éjjel ilyen alaptalan ijedés. A hadsereg csapatokra szakadozott s ezek szétszóródva egész reggelig a félelmes pusztaságban jártak. Reggelre kelvén az idő, a tegnapi csatának fáradalmi, az álmatlanul töltött éjszaka s a kiállott félelem következtében bámulatosan elgyengült katonák a hegyes és tövises bozóttal borított helyeken az utat és nyomot nem tudták, kalauzaik nem voltak, mivel azok szerteszét bolyongtak. A vad pusztaságban való nagyon sok ide-oda kóborlás után útjaik egy mocsáros helyre vezettek, azért a szerencsétlenek visszafordultak. Akik véletlenségből kivezető útra akadtak s némelyek, kik kalauzt találtak, a biztos útra rátalálván, a táborba ¹⁾ jöttek. ²⁾ Azok, kik az átvezető

Rákóczy hadai közelednek s megfutottak. A bibliás Szalárdi nem is késik ezt ahhoz a győzelemhez hasonlítani, melyet *Gedeon* nyert a *madianiták* fölött. 115. 116. l. Arról azonban Szalárdi Krónikája semmit sem tud, hogy nem sokkal utóbb, mint alább látjuk, Lippánál a törökök hasonló csellel szalasztották meg Rákóczy hadait.

¹⁾ Gyulára.

²⁾ Bethlen Istvánt és Bekir pasát kisebb csapatokkal együtt néhány vidékbeli paraszt kalauzolta Gyulára. *Siralmas Krónika*. 117. l.

utat nem találhatták meg elkieseredett lélekkel a mocsárba ugratnak s közülök igen sok gyalogos és lovas a sárba belesülyedvén, ott maradt. Igen sok muszulman elveszett így, mert azokat, kik a mocsárban megsülyedve elmaradtak azon helynek hitetlen népsége, mely újra azon részre fizetett adót, elfogván kifosztotta s elhajtva Rákóczy katonáinak adta; akiket el nem fogtak, mivel ellenállottak, azokat megölték. Egy szóval igen kevés egyén volt, ki a megszabadulás útjára lett vezetve, a többiek közül, ki vértanu lett, ki pedig a mocsarakban eltűnt. Igen sokat sújtott a fogság nyomorúsága; a gazdagok idő folytán vagyonuk átadásával megszabadultak.¹⁾

Midőn a pasák a megmenekült szétszórt sereggel Nuszuhaszadehoz jöttek, a helyzet képét előterjesztették. A pasa az ellenség megveretése fölött látszólag örömet mutatván, a pasákkal a díszöltönyt felvétette, hanem Bekir pasára nézve azonnal kellemetlen helyzet következett, mivel e szégyen létrejöttét az ő kislelkűségének és futásának tulajdonította s szokás szerint a padisahnak is bejelentette. Maga pedig *Lippára* jött²⁾ s a *Maros* folyó innenső partján megállapodott, hová napról-napra a megtévesztett seregnek sebesültjei visszajöttek.

Rákóczy saját hadseregére gondolt; másnap az iszlam hadsereg állapota a valóság szerint tudomására jutott. Rablási vágytól megszállva Szalonta alatt nehéz hadseregét rendbe szedvén közel vonult és Lippa fölött megszállott. Midőn a hitharczosok közül némely vitézek szembeszállni akartak velők a *vezir* okos körültekintéssel megtiltotta, hogy a hadsereg emberei a Maros vizén átmenjenek és az ellenséget megtámadják. Szándéka az volt, hogy seregével elmenjen.³⁾ Véletlenül igen sok eső esett és a föld sártengerré vált. *Egy hasonló éjjelen épen úgy, mint a Bekir*

¹⁾ A *Siralmas Krónika* is megemlékszik erről a következő szavakkal: «Az török rabokat pedig a táboron, Váradon s imitt-amott Hajdúvárosokon nemesség, vitézlő nép között mindenütt árulták, imide-amoda kastélyokba hurezolták és egynéhány esztendők alatt nagy nyerekedés volt vélek.» 118. l.

²⁾ Rákóczyt *Csatári János* sarkadi kapitány tudósította, hogy Huszein pasa Gyuláról Lippára indult. *S. Krónika* 121. l.

³⁾ A *S. Krónika* szerint az volt a szándéka, hogy *Illye* felé Erdélybe menjen. *Krónika*. 121. l.

pasa táborában levőkkel történt, a hitetlenek táborában azt mondták: «*A vezir megtámadott*», s e hamis hír elterjedvén ők is minden ok nélkül éjnek idején szétszóródva futásnak eredtek. Az iszlám hadsereg a vizen keresztülment s látták, hogy azok igen sok lovat, hadi eszközt, fegyvert, sátort és más dolgokat hátrahagyván, sietve elmenekültek. Még tömlőkben bort és pálinkát, azonkívül nyáron sült húst, tyúkokat és más kész élelmiszereket is, miket meg nem ehettek, ott hagyták s úgy futottak el. Csodálatos dolognak tartják azt, hogy az iszlám hadsereg azok táborát kifosztva, zsákmánnyal megörvendeztetve, gazdagon tért vissza. Ennek oka, mint némelyek mondják, az volt, hogy Nuszuhasazade a fortélyosság tudományában is ügyes vezir volt. Ugyanis a *budai szandsákságból* volt egy *alajbég*,¹⁾ ki különféle hitetlenek nyelvét tudván, álruhába öltözött közejük ment s őket kikémlelte. Előhívatta tehát ez alajbéget s titkon ezer piasztert ígért neki, ha a hitetlenek táborát valami csel fogással eltávolítja, hogy ne legyen szükséges velök megütközni. Az alajbég erre néhány olyan emberrel együtt, kik a hitetlenek nyelvében jártasak voltak, a hitetlenek ruháját felöltötte s este felé ügyes módon táborukba keveredtek. Éjnek idején néhány lónak kötőfékét eloldották s táborukba szabadon eresztvén azok nyelvén nagy hangon kiáltották: «*Hej a vezir, megtámadott; meneküljetek! mit álltok!*»; s mindegyik egymásnak kiáltozván, a hitetlenek valónak gondolták ezt s megfutamodtak.²⁾ A hitetlenek nyelvét értő

¹⁾ *Alajbég*, zászlóalj-parancsnok.

²⁾ Ez egész történetről a *Sivalmas Krónika* semmit sem szól. Ez is említi ugyan, hogy nagy esőzések jártak, «már a Maros — úgymond — épen telve levén rettenetes áradással, nem vala mód semmi módon a híd nélkül való általköltözködésben. De a vezér a hidat mindkét felől szorgalmasan őrizteté». «Az Uristen — mondja tovább — láthatóképen gátolá meg a tovább való vérontást, melyből talán tovább való hadakozás és nagyobb kára következhetett volna a szegény országnak, ha szintén most, és a vezér ellen való viadal a mi részünkre talált volna esni.» (127. és 128. l.) A visszavonulást a *Krónika* nem mondja oly rendetlennek mint a török író; tulajdonképeni okául pedig azt mondja, hogy a késő őszi táborozásba a törökök is beleuntak. «*Kornis Zsigmond* az urakkal látván a sanyarú időt és hogy a török nemzet is harcztot nem állna», (129. l.) kilátás volt tehát a békére s meg is kezdték az egyezkedést, mely után nem sokára létre jött a béke.

határszéli vitézek részéről ilyenemű eljárás nem tartozik a lehetetlenségek közé. Nuszuhasazade Budára visszatérván a hadsereget elbocsátotta; Szalihpasa Banjalukába és Bekir pasa Temesvárra ment.

BEKIR PASA MEGÖLETÉSE.

Nuszuhasazade jelentése hatásos lett; a vád Bekir pasára halmozódott össze és elfogatása megparancsoltatott. A *kapudsik* eljövén, Bekir pasát Temesváron elfogták s vaslánczokba verve kocsin Konstantinápolyba hozták. Szegény Bekir pasa így szólt: «Ha a paradisah velem elbeszélteni, majd elmondom én neki, hogy mi volt a baj eredete», — hanem nem beszéltettek el vele; e helyett mikor a magas *divánba* jött, lenyakazták.¹⁾ Az említett a főistállómesterségből emelkedvén fel, élemedetebb koru, tapasztalt és régi munkás férfiú volt; Bosznia *válija* is volt s Allah rendelését megelőzve ilyen különös okból veszett el. Helyette a *temesvári ejalet Ali pasának*, azután *Haszán pasának* adatott. Nuszuhasazade is elbocsátatott Budáról s *Musza* pasa lett a *budai vali* most már másod ízben. Az iszlam harczosok, midőn annak jöveteléről írtak hozzájuk, mivel őt szerencsés zsákmányolónak ismerték, azt mondták, hogy az ő idejében az ellenséggel való ütközetekben igen sokszor győzedelmesek voltak, ez okból az említett pasa jötteinek örvendettek. Nuszuhasazade is szomoruan a Portára jött s bocsánatot és elnézést nyervén, utóbb az *erzerumi ejaletnek* és a *georgiai* határoknak őrzésére küldetett.

KIEGÉSZÍTÉS.

Az évkönyvíró²⁾ történelmének lapszélén azt mondja, hogy midőn Bethlen István Budára futva Nuszuhasazadehoz menekült,

¹⁾ A *Siralmas Krónika* szerzője is értesült erről s a következőképp szól haláláról: «A tömösvári basa, a békekés után mindjárt portára béhivatattván, a Szalontánál szerdársága alatt esett boldogtalan harczáért fejével fizetett; és ez volt egyik az a basa, ki azon nyáron néhány rendbeli magyarul íratott leveleiben és követei által is nagy erős hittel a nagy Istenre esküdött, hogy bántódása a fejedelemnek a portátúl sem senkitől sem léssen, s az Úristen így fizetett neki a sok hamis hitért.» 132. l.

²⁾ Ez évkönyvíró vagy mint a török szöveg mondja, *müverrikh*, való-

az erdélyi hitetlenek szájába adva a következő hamis tudósítást készítette: «Mi Bethlent királyul óhajtjuk; Rákóczy erőszakkal foglalta el országunkat. Kérjük, hogy Rákóczy elmozdítatván, Bethlen állíttassék helyébe». E tudósítást és annak megfelelőleg Huszein pasa jelentését, a belgrádi *Atesi Mehemed aga* nevű *ziam*¹⁾ által, ki könnyelműségéről és ostobaságáról híres volt, Sztambulba küldötték. Mikor az említett *ziam* a pasa jelentését és ama tudósítást a padisahhoz benyújtotta, a tolmács *Zulfikar*²⁾ megnézvén azt, így szólt: «A jelentés szépen van, hanem e tudósítás³⁾ hamisított.» A tolmács szavának azonban nem hittek s *Atesi Mehemed* fölemelvén szavát, így szólt: «Padisahom! ha Bethlen visszahelyezéseért kibocsátott parancsoddal elmenvén, a Rákóczy nevű átkozottat tönkre nem teszem, fejem legyen a biztosíték;» s e mondással a *fermán* kibocsátásának oka lett. A sors azonban fordítva ütött ki s a padisah Atesi Mehemedet maga elé idézvén, a szemrehányás tüzével⁴⁾ sütögette s *Kara Alinak* átadván, megölette.

Dr. KARÁCSON IMRE.

színiüleg *Ahmed* efendi volt, kinek kéziratban maradt jegyzetei után állította össze *Naima* ezen történelmet. *Naima* ugyanis előszavában így szól: «(II.) *Ahmed* khan idejebeli (1691—1695) férfiak közül a híres Koran-értelmező *Mohammed efendi* nevű tudós, majd ismét az *ulemak* közül *Ahmed efendi* igen szép módon egy történelem szerkesztéséhez fogott s néhai (I.) *Ahmed* szultán idejétől (1603) (IV.) *Mohammed* szultán idejében Köprili *Mohammed* pasa idejéig (1659) jövén, az iszlam tartományoknak s a magas birodalomnak eseményeit részletesen leírta. A korábbi eseményeket *Haszan bejdüle* történelméből írta ki, de elrendezését alig hogy megállapította, mielőtt leírása sikerült volna, az író meghalt». *Naima* az említett *Ahmed* efendivel egykorú volt, mivel III. *Szulejman* idejében (1687—1691) *Naima* már hivatalos udvari történetíró volt s művét II. *Musztafa* idejében (1695) fejezte be.

¹⁾ *Ziam*, katonai hűbérbirtoknak, *ziamet*-nek tulajdonosa.

²⁾ *Zulfikar*, egy renegat magyar volt; hosszú ideig szolgált Konstantinápolyban mint portai tolmács.

³⁾ Az erdélyiek tudósítása.

⁴⁾ *Naima* itt szójátékot csinált *Atesi Mehemed* nevével és az *ates* (tűz) szóval.